

El paper de l'Església en la normalització lingüística

AINA MOLL

D'ençà de la promulgació de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears, tenim un marc jurídic en matèria lingüística que, ben aplicat, ens permet recobrar plenament la nostra llengua com a instrument normal de comunicació i d'expressió de la comunitat illenca: hi ha dues llengües cooficials —igualment oficials—, de les quals el català ho és perquè és la llengua pròpia del territori i el castellà perquè és l'oficial de l'Estat.

Ara es tracta d'aconseguir que l'ús normal que es faci de les llengües correspongui realment a aquest marc legal. I quin seria *l'ús normal*? Evidentment, el que fa que la llengua generalment emprada en les relacions entre els ciutadans i entre aquests i l'Administració sigui la pròpia del territori. Això és el que passa als països plurilingües, com Suïssa o Bèlgica, encara que tinguin marcs jurídics diferents: en qualsevol país en situació normal, la llengua pròpia del territori és la *llengua primera* en tots els àmbits de la relació ciutadana.

Nosaltres estam molt lluny de l'aplicació efectiva del nostre marc legal, a causa de la inèrcia de molts anys de desinformació i d'alienació dels ciutadans en temes lingüístics, que ha fet que l'entrada del nou règim democràtic ens trobàs amb més d'un 30 % de població immigrada que no coneix la nostra llengua i amb un altíssim percentatge de població autòctona analfabeta en català i alfabetitzada en castellà. Per això estam immersos en un procés de *normalització lingüística* que comporta, d'una banda, la reintegració de la llengua pròpia de les Balears en tots els àmbits d'on havia estat desplaçada pel castellà; i d'altra banda, el recobrament dels registres formals de la llengua, per part de la massa de ciutadans que fins ara només

tenien ocasió de practicar-la en la relació col·loquial, familiar o amistosa, i per tant en registre dialectal informal.

La llengua de l'Església.

Durant segles, la llengua de l'Església occidental ha estat el llatí, la llengua "universal" de l'Edat Mitjana, conservada com a instrument de relació de la comunitat catòlica universal. Tant en la relació interior de la comunitat catòlica eclesiàstica —concilis, sínodes, seminaris, etc.—, com en la litúrgia, és a dir, en els actes solemnes amb participació dels fidels, la llengua universalment emprada per l'Església catòlica era el llatí. I això, que tenia l'avantatge d'unir amb una llengua comuna els creients cultes de tot el món, tenia el desavantatge de resultar incompreensible per a la massa popular que ignorava el llatí.

L'Església va ser sensible a aquest problema i, mentre mantenia l'ús culte del llatí quan aquest va decaure, i fins i tot quan va desaparèixer empès per les llengües romàniques, introduïa de bona hora l'ús d'aquestes llengües en la seva relació amb el poble —homilies, sermons, tracte amb els feligresos— de manera que una bona part dels primers textos medievals conservats en les diferents llengües romàniques són textos de temàtica religiosa. I d'aleshores ençà, la llengua de l'Església en el tracte amb el poble ha estat la llengua del poble, és a dir, la de cada territori on l'Església actuava.

Aquest paper l'ha complert molt bé a les Balears durant els segles de decadència de la llengua catalana, mentre els altres àmbits de la relació pública eren ocupats pel castellà. Només en el nostre segle començà a castellanitzar-se, i els efectes d'aquesta castellanització —molt arrelada encara ara a determinades parròquies de Ciutat— es deixaren sentir fortament en els sectors socials que feien educar els seus infants en escoles religioses "distingides".

A la part forana la castellanització va ser impulsada, paradoxalment, quan l'Església adoptà les llengües vernacles com a llengües de la litúrgia. Aquest fet canvià el discurs tradicional espanyol, que tractava de "vernáculos" les llengües no castellanès d'Espanya, i hi hagué un clar intent, en bona part aconseguit, de fer passar com a "vernacle" el castellà ("haremos las celebraciones en lengua vernacula, es decir, en castellano", va dir algun rector als seus feligresos).

Malgrat la resistència de capellans i feligresos conscients de la seva responsabilitat de conservar el patrimoni lingüístic rebut dels avantpassats, i encara que diferents bisbes, i especialment l'actual, D. Teodor Ūbeda, han recomanat l'ús de la llengua del poble com a llen-

gua de l'Església, la castellanització progressà i es consolidà, i ara l'Església no té ni de molt el paper capdavanter que de dret li correspon en la normalització lingüística: a Ciutat, sobretot, el nombre de misses que es diuen en català és ridículament baix, i hi ha gent que creu de bona fe que celebra actes litúrgics "progressistes" perquè un grup folklòric balla el ball de l'oferta i el poble canta el Credo "en nuestra lengua, la lengua mallorquina", mentre la resta de la celebració es fa en castellà, com si fóssim a Toledo o a Guadalajara.

El registre lingüístic propi de l'Església.

Hi ha un altre aspecte anormal en l'actuació lingüística de l'Església balear, que hauria de ser corregit amb una bona campanya de normalització lingüística: la vacil·lació en l'ús del registre lingüístic adequat als actes litúrgics i a la predicació.

En totes les llengües romàniques, l'Església ha tingut un paper de primer ordre en la transmissió al poble dels models de llengua propis dels registres formals, és a dir, aquells que es fan en un llenguatge "comú" o "literari", que no correspon a cap dialecte determinat però que tots els parlants poden reconèixer com a propi. És el tipus de llenguatge que s'adquireix a l'escola i es practica en la lectura i en les actuacions públiques. Fins a l'aparició dels mitjans de comunicació parlats, els actes religiosos constituïen l'única via d'accés a aquest model de llenguatge per a la població il·letrada —que era majoritària.

Amb això l'Església feia a les llengües romàniques el mateix servei que havia fet al llatí: conservar-lo en la dignitat dels registres "alts" de llenguatge, ajustant-se a unes normes gramaticals que la massa del poble no dominava; i al mateix temps, conservar la dignitat de les celebracions litúrgiques, emprant un llenguatge "noble". L'Església volia emprar una llengua que el poble entengués i tingués com a seva, però no rebaixant el seu llenguatge a les formes col·loquials, sinó elevat el grau de competència lingüística del poble.

El valor d'aquest paper de guia de llenguatge ha estat molt important per a totes les llengües romàniques, però molt especialment per a la nostra que, del Decret de Nova Planta ençà, i fins a la Constitució espanyola de 1978, ha estat bandejada dels usos públics.

Durant segles l'Església ha fet "normal" per al conjunt del poble l'ús de l'article formal *el, la*, en lloc del "salat" *es, sa*, en homilies i sermons, i fins i tot en el tracte amb els feligresos. Ha ensenyat al poble les oracions en la modalitat de llengua comuna, ajudant-lo a conservar com a propis l'article formal i moltes formes gramaticals que no apareixen a nivell col·loquial ("*el* nostre pa de cada dia", "pregau

per *nosaltres* pecadors”, “*el qual* fou concebut per obra de l’Esperit “i d’allí ha de venir a judicar *els vius* i *els morts*,” etc.), i ha contribuït a mantenir l’article *el*, *la* fins i tot en llenguatge col·loquial davant noms “importants”: *el Cel*, *la Terra*, *el Senyor*, *la Mare de Déu*, *el Papa*, *el Bisbe*, *l’Església*, *el Sagrari*, etc.

Que els capellans usaven l’article formal generalitzat, en els seus sermons i en la relació amb el poble, ho demostra el fet que aquest article s’empri en paraules que si no s’haguessin difós per via eclesiàstica durien l’article salat, com *l’orgue*, *la sagristia*, etc. També demostra el caràcter culte del llenguatge d’església el fet que la paraula *cella*, rebuda dels religiosos, es pronuncï amb *ll*, mentre altres cultismes generalitzats en l’ús col·loquial, com *tranquil·litat*, *excel·lent*, *intelligent* es pronuncien popularment amb *l* simple.

En la fase actual de la normalització lingüística, una de les tasques més importants és donar al poble la capacitat d’usar la nostra llengua en tota classe de situacions, i d’una manera especial en aquelles que, pel seu caràcter formal, han estat durant molt de temps reservades exclusivament al castellà. Amb les generacions que puguen, això és fàcil: aprenen el català a l’escola tal com els infants de Burgos hi aprenen el castellà, i com ells, estaran en condicions d’emprar-lo en la forma dialectal col·loquial i en la forma culta de registre alt, segons les situacions i sense que un registre perjudiqui l’altre.

Una vegada alfabetitzats, els nostres infants tenen accés als llibres escrits per baleàrics de tots els temps, de Ramon Llull a Carme Riera o Pau Faner, passant per Mn. Alcover i per Costa i Llobera i Joan Alcover; i també poden llegir els documents dels arxius, i així veuen que en tots els temps els illencs han emprat l’article formal i les formes (con *nosaltres*, *vosaltres*, *el qual*, etc.) pròpies del registre formal, excepte en les rondalles, en articles satírics o en textos folklòrics o adreçats a un públic local.

Però per convèncer la gent gran que aquesta manera de parlar no és una “traïció” a la llengua pròpia de les illes, sinó la “restitució” d’uns models que són ben seus i que li han estat escamotejats, no tenim més arguments que l’exemple de l’Església: acudint a les oracions, o a la pronunciació de la paraula *ceHa* per exemple, podem demostrar que l’ús de l’article *el*, *la* o la pronúncia d’*ela* geminada en paraules cultes respon a la tradició mallorquina pura. Però per això és necessari que l’ús actual en els actes religiosos es correspongui amb l’ús tradicional, i per desgràcia no sempre és així.

Tenim uns textos litúrgics adequats al nivell de llenguatge propi de l’Església i a les particularitats pròpies de les Balears: amb article i formes propis del registre formal (*el*, *la*; *nostre*, *nosaltres*, *el qual*, etc.), però amb formes gramaticals i lèxiques ben nostres, com en “Anyell

de Déu que *lleveu* el pecat del món” (que en els textos litúrgics catalans és “anyell de Déu que *lleveu* el pecat del món”, encara que a Catalunya no s’usa col·loquialment “llevar”), i evitant formes recercades: per exemple, “és just i necessari”, en lloc de la fórmula “cal fer-ho i és de justícia” adoptada pels liturgistes catalans.

Emprant aquests textos i adoptant aquest registre de llenguatge en la predicació, molts dels nostres capellans fan un gran servei a la normalització lingüística. Però n’hi ha també que contribueixen a mantenir la confusió, adoptant les formes col·loquials *noltros*, *voltros* i l’article salat com a llenguatge d’Església, i fins i tot fent un esforç admirable —però inútil— per adaptar textos bíblics al llenguatge col·loquial mallorquí.

Aquest esforç podria tenir sentit en una situació diglòssica irremediabile: perduda l’esperança de recobrar la llengua en el nivell d’usos formals, una manera de resistir-se al predomini castellà per a un poble que només coneix la modalitat col·loquial de la seva llengua pròpia pot ser adoptar aquesta modalitat per als actes religiosos. Però en una fase de normalització lingüística, en què les generacions joves tenen —i tendran cada dia més— un coneixement ple de l’idioma, allò que s’espera de l’Església és que contribueixi, tal com sempre havia fet, a familiaritzar els adults no lletrats amb les formes “altes” de la llengua.

En aquests moments, en què es posa en marxa una campanya institucional de normalització lingüística, amb la intenció de comprometre-hi i fer-hi participar tots els sectors de la societat illenca, seria enormement important que es constituís un grup de treball per a la normalització lingüística de l’Església de les Balears, que tengués com a objectius, d’una banda, generalitzar l’ús de la llengua pròpia del territori en els actes litúrgics i les celebracions religioses de tota casta; i d’altra banda, establir definitivament i difondre els models de llenguatge d’ús eclesiàstic, a fi de mantenir el seu paper tradicional, de salvaguarda de la dignitat dels actes religiosos i de la unitat i integritat de la llengua que n’és vehicle.